

ДР МИЛАН БАРТОШ

Само две године пошто се опростио, у овој истој згради, од студента свога Правног факултета, умро је професор Милан Бартош. Он се тада опростио од нас на начин и са речима којих ћемо се вечно сећати, јер их је изговорио човек који је оличавао људску величину и доброту. Данас се ми опраштамо од њега са захвалношћу за све оно што нам је дао и за све оно што нас је научио.

Ретко је име, као што је име проф. Милана Бартоша, које за тако широк круг људи означава скоро несхватљив обим и разноврсност делатности, одушевљење у сваком послу, помоћ сваком сараднику, подстицај сваком почетнику, хуманизам и другарство према човеку. А то је постојало у проф. Бартоша, засновано и изграђено његовим научним радом и његовом скоро свакодневном делатношћу на многим пословима у нашем друштву.

Као научник, проф. Бартош је био изванредно поливалентан по тематици, систематичан по аргументацији и идејно опредељен по схватањима и оцени ствари којима се бавио. Бројне су области правне науке којима је он посвећивао своју пажњу и у којима је заорао бразду или изградио велелепну грађевину. Две нарочито: она Међународног јавног права и она Међународног приватног права. У првој, проф. Бартош је био, и то не само у нашој земљи, један од првих научника који је осетио, разумео, прихватио и борио се за примену и остварење како нових односа у међународној заједници која се изграђивала у Уједињеним нацијама, тако и новог права на којима би се могла заснивати и развијати управо та међународна заједница. На таквом приступу је засновано и написано његово највеће систематско дело „Међународно јавно право“, од којег је објављено три књиге, тако да је оно остало недовршено, пошто му није била пружена могућност да свој пуни наставни рад настави и заврши управо на томе предмету. На таквом приступу су изашли из његовог пера стотине студија, чланака и написа о многим најактуелнијим питањима међународног права. А нема ни једног актуелног питања о којем он није изрекао своје мишљење, и то отворено и брито, аргументовано и борбено. Наведимо, примера ради, само нека: питање ратних злочина, немачке репарације, Коминформ и међународно право, одговорност и слобода информација, тршћанско питање, прерастање права на самоопредељење из политичког у правни принцип, правни аспект мирне активне коегзистенције држава, кодификација дипломатског права, концепција „чисте кодификације“ као кочница прогресивног развоја међународног права, нове државе и међународни уговори, савремено хуманитарно право, дипломатија ad hoc, итд. А то све управо у моменту када су ова питања била „горућа“ на међународном плану, и по правилу нова, тако да су радови и иступања проф. Бартоша били често, у нашој земљи и у иностранству, значајни показатељи за њихово решавање. У томе погледау, такав рад, таква актуелност и таква борбеност у ставовима као што је све то одликовало личност и научни рад проф. Милана Бартоша, представљају јединствен случај не само у

нашој земљи него и у свету. Наука Међународног јавног права у данашње време не познаје таквог човека као што је био проф. Бартош. Зато је он незаменљив и зато је његова смрт ненакнадиви губитак. У светским размерама изгубили смо најзначајнији глас наше међународноправне мисли и најборвенијег мислиоца о нашим интересима у тој области.

Међународно приватно право је било предмет проучавања проф. Бартоша у времену његове младости. У овој области он није дао целовит систем, али је обрадио многа питања први пут у нашој науци.

Милан Бартош је својим предавањима и низом научних расправа које су скоро континуелно следиле једна другу унео у ауле факултета и у нашу правну литературу једно ново схватање о Међународном приватном праву. Интернационалиста по формацији и по љубави за човека, он је унео у нашу науку једно осећање и тон реалности и реалитета. Насупрот тзв. идеалистичкој концепцији Међународног приватног права он излаже, брани и развија тзв. територијалистичку концепцију у Међународном приватном праву, која је долазила као израз све веће и ширег суверенитета народа и све већег остварења нових националних држава. Тиме је Милан Бартош показао колико је нужно обезбедити своју сувереност, како би се само уз што пунију сувереност могло бити прави и стварни интернационалиста. У борби за такво схватање он је васпитао низ генерација, васпитавајући се и сам у додиру са тим генерацијама. А то је било време кад се расламсавала борба напредних снага на Универзитету, борба која је нужно поставила пред свакога захтев за опредељењем. Тај захтев није био лак, а одговор на њега је био још тежи. Ипак се постепено и уз низ сукоба полако издвајало оно што је напредно и оно што је било спремно да се заложу у отпору против све јаче диктатуре која се увлачила у све поре друштвеног живота старе Југославије. Проф. Бартош се и сам нашао у томе кругу. Зато, потпуно опредељен у последњим годинама пред други светски рат, он постаје један од руководијала покрета отпора у заробљеничким и кажњеничким логорима кроз који је прошао у току другог светског рата у Италији и Немачкој. О том његовом раду, о тој његовој активности причају се читаве легенде.

Целокупан научни опус проф. Милана Бартоша и његов укупан рад представљају и по обиму, и по значају, и по садржини један од врхунских домета који су до сада постигнути у праву и правној науци у нашој земљи. Све то је резултат једног живота, једног рада, једне борбености, једне љубави за људе и за своју социјалистичку земљу. Биће потребно држати низ научних састанака да би се анализирао сав тај рад и сагледала сва мисаоност и величина како резултата његовог рада тако и његових иницијатива које су биле исто толико бројне и управо њему специфичне. Сигурно да му се ни друштво ни поједини не могу за то одужити. Све речи и сва признања су мала, мада она нису изостала. Милан Бартош је 1961. добио Октобарску награду, а 1967. године награду АВНОЈ-а.

Проф. Бартош је један од оних, не много честих научних радника, који су своје знање, ерудицију и агилност хтели и умели да ставе у службу општих потреба нашег друштва, и то од првог дана ослобођења. Дуга је листа само функција које је обављао, а неисцрпна је листа полова на којима је он радио. Постјало је опште друштвено уверење да је увек корисно имати проф. Бартоша да каже своје мишљење о правним питањима. То мишљење се створило управо његовим радом, тако да су се многи осећали несигурним ако проф. Бартош није био присутан. А све то био је знак високе вредности његовог доприноса, увек свежег и реалног, у свакодневним пословима у нашем друштву. Управо та тесна повезаност једног тако изразитог научника као што је био проф. Милан Бартош са друштвеним животом наше земље учинили су да је он од стране широког круга људи био знан, цењен и вољен, јер им је био близак и разумљив. А то је могао да постигне, и то увек са добром вољом и великом љубављу за оно што ради, само човек који је носио у себи незапамћени радни елан и љубав према раду, видећи у раду и лично задовољство и своју дужност према нашем друштву. Јер, зар се иначе може

другачије разумети да је то био човек који је био, само две деценије, и професор Правног факултета, и дирестор Института за међународну политику и привреду, и главни правни саветник и амбасадор у СИП-у, и секретар и потпредседник Српске академије наука и уметности, и члан Комисије УН за међународно право, и потпредседник Државне комисије за ратне злочине, и скоро стални делегат на свим међународним скуповима, посебно на заседањима УН, на поморским конференцијама итд. А свуда је био цењен — од свих, па и од оних који се са њим нису слагали.

Уза све ово, чак можда у основи свега овога, Милан Бартош је остао професор у пуном смислу те речи. И то више него што би то могло да изгледа с обзиром на све друге функције које је обављао. А то значи он је желео да пружи помоћ другима, да развије жељу за научним радом у других, да се радује успеху и резултатима других, да се залаже да буде што више људи који научно раде и темељитије мисле о стварима. У томе је успевао, и то му је причињавало највећу животну радост. Био је задовољан ако су млади људи показивали напредак, и осећао се све јачим уколико су његови Ђаци постајали самосталнији. Зато смо, смрћу проф. Милана Бартоша, изгубили и научног радника, и изванредног организатора, и бриљантног заступника интереса наше земље, али поврх свега и изнад свега изгубили смо једног великог и правог професора.

Проф. Борислав Т. Благојевић

ДР МУСТАФА КАМАРИЋ
1906—1973.

У саобраћајном удесу, у Аустрији, 6. новембра 1973. године, на повратку са службеног пута из Француске, заједно са супругом, смрт је трагично и прерано покосила др Мустафу Камарића, редовног професора Управног права на Правном факултету у Сарајеву. Његова смрт је ненакнадив губитак не само за његовог сина јединца и породицу и његов Факултет, већ за читаву друштвену заједницу а посебно за југословенску правну науку.

Професор Камарић није био само изванредно савестан професор већ један од најугледнијих наших правника који је својим увек темељним радовима доприносио развоју правне науке а посебно науке Управног права. Његова посебна одлика била је да је увек складно повезивао теорију са праксом у налажењу решења за сложене друштвене односе који су се појављивали у друштвеној пракси. Још од времена својих студија на Правном факултету у Београду, на којима се истицао као изузетно обдарен и савестан студент, под утицајем својих професора а посебно проф. др Михаила Илића, др Мустафа Камарић упућује своју стручну и научну делатност у правцу повезивања теорије и праксе. Његова прва служба у Државном савету, у коме је такође запажен својим студиозним радом, обогатила је његово правничко образовање и допринела да се што више истичу његове одлике савесног правника, способног за потребне суптилне анализе и налажења неопходних синтеза у тражењу решења за сложене друштвене односе у области Управног права. Рат је прекинуо његов рад у Државном савету. Отпуштен је из службе. Пошто покушај пријатеља из Београда да спрече његово отпуштање није успео, одлучио је да се врати у свој завичај. Као адвокат у свом родном месту у Грачаници (БиХ) у току рата активно се укључује у Народноослободилачки покрет и врши дужност председника илегалног Народноослободилачког одбора све до ослобођења.

После ослобођења развио је своју делатност у Законодавном одељењу Председништва владе Босне и Херцеговине где је његова сарадња била драгоценна. Сложеним задацима припреме новог законодавства, сво-